

De Hervormde Gemeente De Meern (2)

door

Jac. de Bruijn en Gerrit Jan Bel

In oktober vorig jaar verscheen in dit blad het eerste deel over de geschiedenis van de Hervormde Gemeente in De Meern. De gegevens waren ontleend aan het boek dat de heer Jac. de Bruijn over het (hervormd) kerkelijk wel en wee in deze plaats had geschreven. Nu wordt de draad weer opgenomen met de tweede aflevering.

Na het overlijden van dominee Adrianus van Sijpesteijn in augustus 1704 duurde het bijna een jaar voordat zijn opvolger werd geïnstalleerd. Bij gebrek aan een volledige kerkeraad had in het verleden altijd de classis zich beziggehouden met het beroep van een nieuwe predikant. Nu werd deze taak echter voor het eerst vervuld door de Meernse kerkeraad die bestond uit de ouderlingen Isak Dirksz. van Veen en de schoolmeester Jan Putkamer, alsmede twee diakonen, namelijk de jonge Jan Putkamer en Arie Boers.

5. Jacobus Leusden 1705 - 1708

Op 10 maart 1705 kreeg men toestemming van de Staten van de provincie om tot een beroepskeuze over te gaan. Dan wordt ten overstaan van de dominees Henricus van Rheden uit Jutphaas en Petrus van Veen uit Linschoten als naburen een nominatie gemaakt van drie proponenten. Met eenparige stemmen valt vervolgens de keus op Jacobus Leusden. De Staten van Utrecht verlenen op 17 maart hun goedkeuring aan deze keuze.

Dominee Leusden staat, als Utrechenaar, beschreven als L. A. M. (= Liberalium Artium Magister = meester in de vrije kunsten), terwijl hij elders Phil. Doct. (= Doctor in de philologie = taal en letterkunde) heet.

Al met al dus iemand die er niet tegenop had gezien in zijn vrije tijd de neus in de boeken te steken. Nu vormde hij wat dat betreft zeker geen uitzondering in de familie, want zijn vader was ongeveer 50 jaar lang professor in het Hebreeuws in Utrecht en zijn broer Rudolph was professor in de anatomie en chirurgie. Een andere broer, Johannes Wilhelmus, had zijn jeugd jaren meer op straat doorgebracht. Dientengevolge moest hij een titel ontberen, maar de op die manier gelegde contacten met de plaatselijke bevolking hadden hem uiteindelijk wel het burgemeesterschap van de stad Utrecht opgeleverd.

Aanvoelende dat je je met zo'n kandidaat moeilijk een buil kon vallen werd Jacobus al op 12 maart (dus nog voor de toestemming van de Staten van Utrecht) beroepen, op 2 juni geëxamineerd en op 12 juli door de Breukelense predikant ds. Leonard Beels bevestigd.

Van vergaderen hield de dominee kennelijk niet, want uit 1706 is alleen een verslag van de kerkeraadsvierkiezing op 10 januari te vinden. Daaruit blijkt dat de schoolmeester Jan Putkamer zijn werkzaamheden als ouderling neerlegt en dat Arien Boers, die diaken was, nu ouderling wordt en Willem Jansz. van der Pauw, afkomstig uit de Utrechtse woonbuurt Jaffa (bij de tegenwoordige Vleutenseweg) tot diaken wordt benoemd. In 1707 en 1708 vinden er geen veranderingen plaats in de kerkeraad.

Jacobus Leusden stelde in zoverre orde op zaken dat hij nu eens op papier zette wie allemaal lidmaat van zijn kerk waren, iets dat voordien nog nooit was gebeurd.

In het totaal bleken er 30 leden te zijn, waarvan zes echtparen en twee moeder en dochter. Verder woonden er nog vijf leden in Utrecht.

De dominee doopte tijdens zijn Meernse periode 8 jongens en 7 meisjes en voltrok elfmaal een huwelijk. Op 9 oktober 1708 overleed Jacobus Leusden.

6. Johannes van Loon 1708 - 1730

Na het overlijden van Jacobus Leusden moest de kerkeraad dus omzien naar een nieuwe dominee (of leraar, zoals toendertijd ook wel werd gezegd). Vandaar dat op 26 oktober naar gedeputeerde staten van Utrecht — die moesten betalen — werd geschreven met het verzoek of er een opvolger mocht worden beroepen.

Blijkbaar wilde de kerkeraad spijkers met koppen slaan, want na beraad met de twee naburige predikanten Bartholdus van Hattem (predikant te Vleuten van 1671 - 1711) en dominee

Georgius Cock (predikant te Harmelen van 1639 - 1726) werd ten overstaan van hen op dezelfde dag uit een nominatie van vier personen met algemene stemmen Johannes van Loon gekozen tot de nieuwe herder.

Vervolgens werden gedeputeerde staten op de hoogte gebracht van de keuze. Van die kant waren er geen bezwaren, waarop Ds. Van Loon drie behoorlijke voorstellingen (= er wordt driemaal van de kansel bekend gemaakt dat hij is beroepen) kreeg en op 18 november werd bevestigd.

Johannes van Loon werd in Schalkwijk geboren en ging als kandidaat het leger in. Hij was gehuwd met Maria van Paddenburg(h) die op de dag van zijn bevestiging in De Meern met attestatie overkomt. Maria was kennelijk al eerder getrouwd geweest, want haar dochter Christina van Stammen doet op 19 december 1710 belijdenis. Op 5 oktober trouwt zij in De Meern en op 4 april 1762 wordt zij hier begraven. Voor het doodskleed wordt dan f 3.3- gegeven en in het diaconiezakje f 5.5-.

Verder wordt een zekere Cornelis van Loon, student, vermeld die op 7 oktober 1725 belijdenis doet. Gezien zijn naam zou hij een zoon kunnen zijn van de dominee (wiens vader ook Cornelis heette). Op de ledenlijst van 13 april 1755 staat achter zijn naam dat hij is overleden.

Steun onder voorwaarden

Wie tegenwoordig in minder goede leefomstandigheden verkeert klopt aan bij sociale zaken. Vroeger kon men voor een dergelijke bijstand terecht bij zijn kerk. In beide gevallen wenst(e) de geldverstrekker niet dat het geld over de balk werd gesmeten. Met het doel dit te voorkomen werd in 1710 door de kerkeraad bepaald dat de bedeeften die van de steun van de diaconie leefden pas een woning mochten huren als zij hiervoor toestemming hadden verkregen van de kerkeraad. Voorts werd besloten dat iemand die van de diaconie leefde zijn bedeling alleen maar voor zichzelf mocht gebruiken. U ziet het: het wat nauwlettender in het oog houden van tweeverdieners of voordeurdelers is echt geen ontwikkeling die pas de laatste jaren de kop heeft opgestoken.

Kerkvisitaties

De aandacht voor de onmin waarmee men met de paus verkeerde mocht uiteraard niet verslappen. Vandaar dat men verplicht was om tijdens de kerkeradsvergaderingen van tijd tot tijd de 'Kerkelijke middelen tot wering van het Pausdom' voor te lezen en vooral als de kerkvisitatie in zicht was werd hieraan aandacht geschonken. Dit te meer daar er bij deze bezoeken — die vooral een controle van de administratie waren — degelijk werd geïnformeerd of men de plichten op dat gebied wel was nagekomen.

Regelmatig, bijna ieder jaar, kwamen er twee of drie predikanten die de kerkvisitatie hielden.

De kerkvisitatie werd over het algemeen als een leuk uitje gedurende de zomermaanden (gewoonlijk juni en juli) gezien. Regelmatig, bijna ieder jaar, verschenen er twee of drie predikanten die zich op de hoogte kwamen stellen van het plaatselijk kerkelijk reilen en zeilen. Het waren niet alleen predikanten die de visitatie deden; ook professoren zagen in dat je op deze manier nog eens op een aangename wijze buiten de deur kon vertoeven. Opmerkelijk kan worden genoemd dat soms de plaatselijke predikant deelnam aan de visitatie op de eigen standplaats. In De Meern deed Johannes van Loon dat twee keer (in 1713 en 1724) en controleerde J. P. van Couwenberg in 1761 de eigen boeken.

Veel nieuws leverden de visitaties niet direct op, zo moge blijken uit het nu volgende overzicht van een aantal bezoeken.

Op 23 juli 1750 werd er een buitengewone kerkeraad gehouden, waarin — naast de praeses — de broeders Pieter Naminck en Gijsbert van Leersum (ouderlingen) en Paulus van Leersum (diaken) aanwezig waren. In de vergadering verschenen de heren De Beveren en Ruijs, predikanten te Utrecht en aan de Vaart, die, na op de hoogte te zijn gebracht van de Meernse kerkelijke zaken, lieten weten, dat zij 'niets berispelijks hadden gevonden', en daarom met 'zonderling genoeg uitgesprokenen zegenningen vertrokken'.

De Utrechtse professor/predikant F. Burmannus en de heren Van Waenen en Van der Burg, respectievelijk predikanten te Uithoorn en Kudelstaart en te Vreeswijk, bezochten De Meern op 2 juli 1767. Alles was in orde, waarop met genoeg en een hartelijke zegenwens afscheid werd genomen. De professor beviel het hier zeker wel, want op 21 juni 1773 kwam hij terug, nu in gezelschap van D. Pronkert en Klugten, predikan-

ten uit Montfoort en De Bilt. Ook zij vernamen de toestand van de gemeente, betuigden hun genoeg en namen eveneens met een zegenwens afscheid. Hetzelfde geldt voor het bezoek dat drie jaar later op 26 mei werd gebracht door de predikant/professor in Griekse talen C. Segaar uit Utrecht en H. van der Burg, predikant uit Vreeswijk (De Vaart). Ook nu heerste er genoeg en klonk bij het afscheid de zegenwens. Idem op 31 juli 1800 toen Colenbrander, Campen en Stoelendrajer visiteerden.

In mei 1820 schrijft Ds. Brave dat hij met Ds. Rappard op 14 juni zal visiteren. Op die dag stellen ook deze heren vast dat alles is gebeurd volgens het reglement dat door de Synode is vastgesteld. Er wordt nu niet van een zegenwens, maar van een zegenbede gesproken, maar feitelijk zal dat weinig verschil maken.

Vanaf 1827 heeft de kerkvisitatie vaak schriftelijk plaats. Er moeten dan tabellen worden ingevuld. In 1885 komt er naast een predikant ook een ouderling mee, maar het betreft dan wel een baron wiens oordeel natuurlijk zwaarder weegt dan dat van de gemiddelde ouderling.

Bij de kerkvisitatie op 8 mei 1894 wordt door de bezoekers een circulaire van de Synode, betreffende beantwoorde vragen aan het socialisme, overhandigd.

U ziet het; buiten de circulaire die in 1894 werd meegebracht was het een weinig afwisselend geheel.

Verder zal — voor de nazaten, zo staat er bescheiden in de notulen — schriftelijk worden vastgelegd wie door een vrijwillige milde gift heeft bijgedragen aan het fonds. De predikant neemt 'gewillig' de inzamelingsactie op zich. Johannes van Loon laat meteen blijken dat hij het in hem gestelde vertrouwen geenszins wil beschamen en start de van hem verlangde activiteiten door direct bij de aanwezigen en de naaste familie rond te gaan. Op die manier wordt door hemzelf, zijn vrouw en zijn dochter en door de ouderlingen Willem Jansz. Pauw en Arie Corn. Boer en de diakens Jan Harmensz. Hoek(e) en Cornelis Schinckel en diens vrouw een bedrag van zestien gulden en veertig stuivers bijeengebracht.

Dat jaar komt er in het totaal nog een bedrag van honderd gulden en 10 stuivers bij. Ook het domheer (een hoge bestuurlijke functie in het kapittel) zijn schiep z'n verplichtingen want de domheer de Voorn nam hiervan zestien gulden voor zijn rekening.

Op 6 augustus 1714 krijgt het fonds een aanzienlijke bijdrage door het door-

deweekse huwelijk van domheer De Beer en Hillegonda van Sijpestein. Dit bracht f 106,- en 26 stuivers in het laatje, of liever gezegd: het zakje. 1715 is een mager jaar. Het in ondertrouw gaan van Samuel Moonen en Catharina Bosman levert op 26 april de somma van f 1,- op. Een ondertrouw in april en een huwelijk in mei 1716 zijn goed voor nog eens ruim f 23,-. Toen had men een goede 220 gulden en hiervoor worden aangeschaft een obligatie van 300 gulden, alsmede de beoogde zilveren beker en vervuilde tin. Dit alles kost bij elkaar f 258,- en vier stuivers. Schoolmeester en koster Samuel Moonen betaalt de rekening en legt bij de kerkeraad de kwitantie op tafel met de mededeling dat hij dus nog 37 gulden, 2 stuivers en 8 penningen ontvangt. Hij vraagt of hij het geld bij de eerste gelegenheid mag ontvangen. Dat blijkt pas 25 mei 1718 te zijn.

Boete voor wegblijven

In 1713 wordt er achtmaal kerkeraad gehouden. Kennelijk werden deze bijeenkomsten minder goed bezocht dan was gewenst, want op 10 april werd besloten dat alle kerkeradsleden present moeten zijn. Indien dat niet het geval is krijgen zij een schelling boete. Het geld zal ten goede komen aan de armen. Onze zuinige volkasaard kennende zullen de armen arm zijn gebleven.

Fonds voor zilveren beker

Op 29 oktober van dat jaar wordt er een buitengewone kerkeradsvergadering gehouden. Men bespreekt de welstand van de kerk en overweegt dat de beker die voor het Heilig Avondmaal wordt gebruikt slecht is. In de plaats hiervan zou men graag een zilveren kopen. Bovendien worden de wijn en het brood bekostigd uit het armengeld, terwijl in andere plaatsen de overtuiging heerst dat andere kerkelijke inkomsten hiervoor wat dat betreft eerder in aanmerking komen.

Het plan ontstaat om een apart fonds te stichten, zodat de diaconie niet extra wordt belast. Eerst zullen de 'aanzienlijkste leden' worden verzocht om een vrijwillige contributie. Hiervoor wordt de zilveren beker gekocht en het nog resterende geld zal worden gereserveerd voor de aankoop van brood en wijn. Of het aan de kwantiteit of aan de kwaliteit van de 'aanzienlijkste leden' lag vermeldt het verhaal niet, maar wel is duidelijk dat de kerkeradsleden zich ook vol realiteitsbesef hebben gebogen over de vraag wat te doen als onverhoopt het benodigde geld niet op die manier bijeen kon worden gebracht. Ook dit vraagstuk wordt opgelost. In dat geval is het de bedoeling dat aan van

buiten inkomende leden, die hier belijden doen, een gift wordt gevraagd. Hetzelfde zal gebeuren bij degenen die niet op zondag trouwen. En daarmee wordt weer eens duidelijk gemaakt dat het vroeger toch allemaal anders was, want tegenwoordig is doordeweeks trouwen goedkoper dan in het week-einde.

Jarenlang strijd om f 25,-

Nu was dit niet de eerste keer dat de schoolmeester voor geld aanklopte. Tijdens de buitengewone kerkeradsvergadering die op 19 juni 1715 wordt gehouden vraagt hij als emolument (= extra bijdrage buiten het normale loon) f 25,- uit de diakonie-kas, net zoals zijn voorganger had gehad. Na dit verzoek te hebben aangehoord stuurt men Samuel naar buiten gestuurd zodat uitvoerig kan worden gesproken over deze 'grote aangelegenheid'. Men vreest voor de gevolgen, vooral met het oog op de toekomstige schoolmeesters.

Moonen wordt weer binnengeroepen en krijgt te horen dat hij op een dergelijke voorwaarde nooit was beroepen. Het emolument was Moonens voorganger enkele weken voor zijn aanstelling toegezegd in het huis van de oude koster zaliger. Allen waren daarbij aanwezig geweest en hoewel meester Putkamer toen 25 gulden armengeld had ontvangen moest Samuel er niet op rekenen dat hij dit bedrag in de toekomst ook zou krijgen.

De nood was bij de oude koster kennelijk hoog gestegen, want het verhaal vermeldt dat deze met tranen in zijn ogen geslagen naar de hemel betuigde dat het hem leed deed zo lang van het armengeld te hebben getrokken. Meermalen had hij al verzocht of er geen ander fonds was waaruit deze bijdrage kon worden voldaan. Met 'wringing van zijn handen' had hij gezegd dat hij, nu oud zijnde, niets kon missen daar zijn dagen op het laatst liepen.

Om alle 'onheilen en verwijdering' te voorkomen wordt de meester/koster met ingang van 1.1.1715 een bedrag van f 12,50 geschonken, maar dan moet het voor de toekomst ook uit zijn. Voor niets gaat de zon op en dus wordt er wel een voorwaarde verbonden aan deze gift. Mochten er arme kinderen komen dan moest Moonen hen gratis les geven.

Samuel neemt hiermee genoegen en betuigt zijn dank, maar na twee jaar zoekt hij het toch hogerop. Achter de rug van de kerkeraad om schrijft hij een rekest aan de ambachtsheren van De Meern, de heren van het kapittel van Oudmunster. Als hij van die zijde antwoord krijgt houdt de Meernse kerkeraad op zijn verzoek op 19 februari 1717

weer een aparte vergadering. De kerkeradsleden weten geen raad met de situatie en proberen de boot af te houden met de mededeling dat het rekest maar een kattedelletje of een simpele kopie is. Daarom verzoekt men de meester om de oorspronkelijke stukken.

Op 27 april komt men weer bijeen. Nu hebben de broeders de originele afschriften van de rekesten en het antwoord daarop kunnen doornemen. Een en ander is zeker ten gunste van Samuel uitgevallen, want het wordt duidelijk dat men vindt dat hij zich zonder noodzaak of enige grond tegen zijn weldoeners (zo werden werkgevers toen blijkbaar nog omschreven) keert; de mensen aan wie hij zijn bevordering voor het grootste deel heeft te danken. Bovendien heeft hij sedert zijn aanstelling nog vele gunsten genoten.

Moonen brengt in dat de 25 gulden die meester Putkamer uit de armenkas mocht ontvangen was voor het onderwijs aan kinderen van behoeftigen, maar de kerkeraad wil daar niet aan. "Sinds mensenheugenis zijn er geen arme lieden geweest", zo zegt men. Bovendien is over 1715 en 1716 de helft van de f 25,- aan Moonen betaald.

Het kapittel van Oudmunster wil wel antwoord van de kerkeraad. Besloten wordt te berichten dat de kerkeraad in het geheel niet in staat zo'n bedrag te missen "omdat de lasten van de armen tegenwoordig zo toenemen dat men jaarlijks tekort komt". En dat was weer een heel ander verhaal dan Moonen kort daarvoor te horen kreeg. Desondanks vindt de kerkeraad het een goed argument en men besluit maar meteen dat de aanval de beste verdediging is, zodat het kapittel wordt gevraagd of dit misschien een zeker fonds heeft waaruit aan de wensen van Moonen tegemoet kan worden gekomen.

Pas eind december 1717 legt Moonen weer een brief van het kapittel bij zijn weldoeners. Daarin wordt de kerkeraad verzocht op maandag 10 januari 1718 naar Utrecht te komen. De dominee schijnt alleen te zijn gegaan om de zaak uit de doeken te doen. Op 30 januari wordt weer over de zaak vergaderd en dominee Van Loon laat weten dat men op 8 februari in Utrecht de diakonierekening moet komen tonen.

Er zijn prettiger mededelingen denkbaar en de broeders verklaren eenparig dat de wegen geheel onbruikbaar zijn en dat het weer te onzeker is om zich aan afspraken te binden. Ze willen wel op normale wijze rekening komen afleggen. Verder komen we over de zaak helaas niets te weten.

Wel wordt eind 1718 besloten aan de meester drie achterstallige jaren te

betalen voor het vuur in de kerk en dit in het vervolg te blijven doen. Echt naar zijn zin had Samuel het intussen niet meer in De Meern en op 21 oktober 1720 vertrok hij naar Kortenhoeve.

Nood in Polen

Tijdens de buitengewone vergadering in juni 1715 waarin Samuel Moonen voor het eerst de beruchte 25 gulden ter sprake bracht buigt men zich ook over het schrijven van de classis over de nood van de kerk in Polen. Men besluit voor dit doel 5 gulden te geven.

Huurproblemen

Per 1 mei 1718 loopt de huur van Salvus Jans de Vries en zijn vrouw af. Men betreurt het dat de oude man eventueel zijn woonplaats moet verlaten en wil bemiddelen dat Willem Peters van der Eem, die getrouwd is met hun dochter Jannetje Salvus, bij hun komt inwonen om de huur te betalen. Zelfs wordt het plan geopperd om het huis te verbouwen tot twee aparte woningen.

Eind april 1720 blijkt Salvus te zijn overleden, want dan besluit de kerkeraad dokter Steecklenburgh een dukaat te geven voor de visite bij Salvus en het verlenen van medicijnen. Bovendien besluit men om voor Salvus' weduwe Metje een bedstee neer te zetten in het huis van haar dochter. Voor vijftig gulden per jaar gaat ze daar in de kost, maar dat bedrag is dan wel inclusief een hemd en een nachtmuts.

Rijk zijn de mensen zeker niet geweest, want in december 1719 was al besloten aan Salvus en zijn vrouw voor de wintertijd 50 manden turf te geven, alsmede een scheut (= zesponder) brood en een half pond boter per week en — zo de beurs het lijden kon — een pond kaas.

Afschaffing dankdag

In oktober 1722 besluit de classis van Utrecht dat de Utrechtse dankdag wordt afgeschaft. De animo voor deze afschaffing blijkt redelijk te beteugelen, want nog vele jaren na het besluit worden er collecten gehouden op de Utrechtse dankdag. Het is waarschijnlijk de bedoeling geweest zich te richten naar de landelijke data voor de bid- en dankstonden voor het gewas, die ook nu nog jaarlijks in vele plattelandsgemeenten worden gehouden op de tweede woensdag in maart en de eerste woensdag in november.